

Makale Geliş | Received: 29.07.2020
Makale Kabul | Accepted: 19.08.2020
Yayın Tarihi | Publication Date: 15.09.2020
DOI: 10.20981/kaygi.790357

Adnan ESENYEL

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Düzce, TR
Düzce University, Faculty of Arts and Humanities, Department of Philosophy, Düzce, TR
ORCID: 0000-0001-8089-3459
adnanesenye@gmail.com

Felsefenin Özünden Felsefenin Felsefesine: Dilthey'da Bir Dünya Görüşü Öğretisi Olarak Felsefe

Öz

Bir metafizik olarak gelişen geleneksel felsefenin özçü ve evrenselci yapısının, insanın bilinçli ve amaçlı dünya tecrübesini anlama noktasında tümüyle işlevsiz kaldığını düşünen Alman filozof Wilhelm Dilthey, insanın tarihsel ve kültürel tekilliğini verecek olan bir anlama yöntemi geliştirmek ister. Dilthey bu sebeple her şeyden önce geleneksel metafiziğin çıkmazını göstermek durumundadır. Ona göre geleneksel felsefenin, evrensel bir hakikate ulaşma ideali, tarihselliğin üstesinden gelinemez önceliği sebebiyle hayata geçirilemez bir proje olarak ortaya çıkar. Dahası Dilthey geleneksel felsefenin yalnızca tarihsel ve kültürel bağlama ait olan bir Dünya Görüşü meydana getirdiği görüşündedir. Eğer metafizik bu şekilde, yaşamı yalnızca bir yönüyle sunabilen bir Dünya Görüşü olarak ortaya çıkıyorsa o halde metafizik yönelim, insanın araştırılmak ve anlaşılacak durumunda olan tekil bir kültürel yaşantısına dönüşmektedir. İşte bu yolla felsefe Dilthey'in kavrayışında bir metafelsefeye dönüşmektedir. Zira Dilthey geleneksel felsefeyi, incelenmesi gereken bir Dünya Görüşü olarak ileri sürerek aslında bir felsefenin felsefesini gerçekleştirmek ister. Bu çalışma Dilthey'in geleneksel felsefe eleştirisini değerlendirmeyi ve onun tarafından ortaya konulan bir metafelsefenin olanağını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dilthey, Felsefe, Dünya Görüşü, Felsefenin Felsefesi.

From the Essence of Philosophy to the Philosophy of Philosophy: Philosophy as a Worldview Theory in Dilthey

Abstract

German philosopher Wilhelm Dilthey, who thinks that the essentialist and universalist structure of traditional philosophy which was developed as a metaphysics is completely dysfunctional in understanding the conscious and purposeful world experience of man wants to develop a method of understanding that will give the historical and cultural singularity of human. For this reason, Dilthey must first of all demonstrate the impasse of traditional metaphysics. According to him, the ideal of traditional philosophy to reach a universal truth emerges as an unrealizable project due to the irrevocable priority of historicism. Moreover, Dilthey asserts that traditional philosophy constitutes a Worldview that belongs only to the historical and cultural context. If metaphysics emerges in this way as a Worldview that can present life with only one aspect, then the metaphysical orientation itself turns into a singular cultural lived-experience that has to be researched and understood. In this way, philosophy turns into a metaphilosophy in Dilthey's conception. For Dilthey is trying to achieve a philosophy of philosophy by putting forward traditional philosophy as a Worldview that needs to be studied. The present study aims to evaluate Dilthey's criticism of traditional philosophy and to examine the possibility of a metaphilosophy put forward by him.

Keywords: Dilthey, Philosophy, Worldview, Philosophy of Philosophy.

1. Giriş

Felsefenin özü ve neliği üzerine ortaya çıkan tartışmalar, daha Antik Yunan’daki başlangıcından beri felsefenin gündemini belirlemiştir. Zira her filozof şu ya da bu şekilde felsefenin ne olması gerektiğini mesele eden bir bilinçle iş görür ve esasen bu farkındalık, yalnızca felsefi etkinliğe özgü bir durum olarak “nelik” tartışmalarını beraberinde getirir. Felsefenin ne olduğunu belirlemek böylece *felsefe yapmaya* başlamadan önce her filozofun temel meselesi haline gelir. Fakat felsefe dışında hiçbir etkinlik tarzı, kendi yapılış şeklini bilince taşımak ve sorgulamak gibi bir misyona sahip değildir. Bu yüzden kendisine ilişkin sonu gelmek bilmeyen eleştirel bir refleksiyona girişmek belki de felsefenin en belirleyici özelliklerden birisidir. Özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren büyük felsefi sistemlerin artık kesin olarak geride kalmış bir tarihin parçası haline gelmesiyle beraber, felsefenin neliği üzerine ortaya çıkan tartışmalar daha da önem kazanmıştır. Dahası, doğa bilimlerinin neredeyse şaşmaz bir yöntemsel çerçeve içerisinde kendi alanına özgü nesnelere incelemesi ve evrenin işleyişini büyük bir başarı ile sunması karşısında; felsefenin değeri, görevi ve yöntemi üzerine bitip tükenmek bilmeyen tartışmalar günümüzde de hala sürmektedir.

Hermeneutik geleneğin bu tartışmada özel bir yeri vardır, zira felsefe, doğa bilimlerinin yöntemine ve nesnesine oldukça uzak olsa da, tin bilimlerinin anlama yöntemine ve araştırma sahasına çok daha yakın durmaktadır. Özellikle Wilhelm Dilthey’in tin ve insan bilimlerinin özerkliğini tesis etmek adına önerdiği *anlama yöntemi* esasen pek ala felsefenin üstlenebileceği bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Çünkü Dilthey’in tasvir ettiği haliyle insan yaşantıları *açıklanamaz* ve fakat sadece tarihsel ve kültürel bağlamın sunduğu tekillik içerisinde *anlamladırılabilir* (1999: 38). Doğal nesne, bir takım sabit kategoriler ve evrensel kavramlar yoluyla açıklanabilir olsa da, kişinin yaşama tecrübeleri ya da yaşantıları ancak yaşama ayak uydurabilecek akışkanlığa sahip ilkeler aracılığıyla *anlaşılabilir*. Bu ilkeler de yalnızca tarihsel ve kültürel olabilir. Neticede insan yaşantılarının ortaya çıktığı tabir-i caizse habitat; tarih ve kültür dünyasıdır. Dolayısıyla Dilthey’in öngördüğü anlama yöntemi, insanın yaşam

ile sahip olduğu ilişkiyi ifşa etmek amacıyla evrensel ve değişmez kategoriler kullanmak yerine, insanın tarih içerisindeki tekil ve bireysel yaşantılarını anlamlandıracak tarihsel bir perspektif ile çalışır (Rockmore 2003: 488). Böylece insanın tekil tecrübeleri ancak o tarihsel ve kültürel bağlamın birer nesneleşmesi olarak anlam kazanır. Dolayısıyla felsefe, şimdiye kadar olduğu gibi evrensel olmak adına tarihe karşı değil, fakat tekil olana hakkını teslim edebilmek için tarihle birlikte çalışmalıdır. Bu yüzden felsefenin çıkış noktası; tümeli elde etme isteği değil fakat tekil olanı ve bizzat tekilliği anlama çabasıdır (Özlem 2012: 32). Böylece Dilthey felsefe için yeni bir yol çizmekte ve onu geleneksel olarak sahip olduğu anlamdan uzaklaştırmaktadır. Hegel sonrası dönemde felsefenin ihtiyaç duyduğu yeni başlangıç için Dilthey bu yüzden tin bilimlerine işaret etmektedir. Burada felsefe temel olarak yeni bir yöntem, yeni bir mekân ve içerik kazanmaktadır. Dilthey bir anlamda yeni ve özgün bir felsefe yapma tarzını gündeme getirerek ve böylece felsefi etkinliğe yeni bir yönelim kazandırarak (Özlem 2018: 48) onu doğa bilimlerinin karşısında bağımsız bir faaliyet olarak tesis edebileceğini düşünür.

Dilthey’in da söylediği gibi, yaşam ve gerçeklik asıl olarak tekillerden meydana gelmişse ve fakat şimdiye dek felsefe hep tümel kavramlarla çalışan bir dil ve mantık ile iş görmüşse, o halde felsefenin yeni başlangıcı bizden, tekili görünür kılacak bir dil ve yöntem talep etmektedir. Dahası, Dilthey’in aşmak istediği geleneksel felsefe bile aslında insanın geçklikle ya da yaşamla kurduğu tekil bir ilişkinin görünümünden ibaretse, o halde bu ilişkiyi anlamlandırmaya çalışan bir *metafelsefe* olarak Dilthey’in *anlamacı felsefesi* kaçınılmaz bir biçimde tarihsel ve kültürel bir yönelimle iş görmek durumundadır. Böylece Dilthey’da felsefe esasen bir *felsefenin felsefesine* dönüşür. Bu da felsefenin ister istemez tarihsel bir çalışma alanına evrilmesini içerir. Fakat felsefenin, evrensel olma iddiasını terk etmesi ve kendisini tarih ile kültür alanına teslim etmesi onu bir göreceliliğe sevk etmez mi? Dahası, evrensellik Dilthey tarafından neden felsefenin kamburu olarak görülmektedir? Diltheyci kavrayış ile ele alındığında felsefe sadece kendi işleyişinin tarihsel ve kültürel koşullarını inceleyen bir etkinlikten mi ibaret olacaktır? İşte mevcut çalışma bu soruların yanıtlanması ekseninde Dilthey’in

geleneksel felsefe eleştirisini ve genel olarak felsefeye vermek istediği yeni başlangıcı görünür kılmak ister.

2. Felsefenin Özünü Belirleme Çabası

Dilthey, felsefenin bir özünden bahsetmenin hiç de kolay olmadığını düşünür. Ona göre Yunanlıların icat ettiği bir sözcük olarak *philosophia*; tarih içerisinde farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda birbiri ile neredeyse hiçbir ortaklığa sahip olmayan bir etkinlik türüne karşılık gelmiştir. Hatta her filozof bir anlamda kendi tanımladığı özel koşullarda bir felsefi icra gerçekleştirmiştir. Böylece Dilthey’a göre felsefe, bazen bilimlerin temelini tesis eden bir etkinlik, bazen bilimlerin sistematik bütünlüğünü meydana getiren bir öge olarak karşımıza çıkar. Birileri felsefeden sadece bir sistemi anlar, başkaları da onu sadece bilincin ya da içsel tecrübenin bir araştırması olarak değerlendirir. Son olarak o hayatın nasıl geçirileceğine ilişkin bir bilgelik olarak da görülebilir. Bu noktada Dilthey’a göre sorulması gereken şey; tüm bu farklı felsefe tanımlarını bir arada tutan ögenin ne olduğudur? Kısaca, bir şeye felsefe adını vermemize olanak tanıyan öz nerede bulunur (Dilthey 2008: 26)? Eğer bu sorulara uygun bir yanıt verilemezse o halde felsefenin bir özünden bahsetmek de mümkün olmaz. Bu durumda *bir felsefeden* değil fakat sadece çeşitli ve farklı kişisel *felsefelerden* bahsedilebilir. Son derecede değişik felsefi görüşleri birbirine bağlayan içsel bağ görünmez olduğunda, felsefe tarihi de bir anlamda “uydurma” bir tarih haline gelir. Dolayısıyla şu ya da bu şekilde, felsefenin özünde ne olduğuna ilişkin bir kavrayışımız bulunmalıdır.

Peki, felsefenin özünde ne olduğunu belirlemek için nasıl bir yol izlenebilir? Bu sorunun yanıtı için Dilthey bir kültür tarihçisi olarak; tarihsel ve toplumsal bağlama dönmemiz gerektiğini düşünür. Zira bir felsefi görüş her ne kadar tekil bireyin ağzından, kaleminden çıkıyormuş gibi görünse de aslında tarihte gerçek anlamda izole tekil bireylerden bahsetmek mümkün değildir. Her birey; bir aileye, karmaşık bir gruba, topluluğa, devlete, geleneğe kısaca bir kültüre aittir ve o kültürün bir nesneleşmesi ve bireyselleşmesi olarak var olur. Her kişi biricikliğin, eşsizliğin bir temsili olarak bulursa

da onun tüm psişik/zihinsel süreçleri, içinde bulunduğu kültürün dışavurumu olarak kendisi belli eder. Dolayısıyla felsefenin özü sorusu bu bağlamda esas olarak kültürel bir bağlama ve tarihsel bir değere sahiptir ve yalnızca bu şekilde gündeme gelebilir. O halde felsefelerden bahsederken bile onları, izole bir takım bireylerin söylemleri olarak değil fakat bir düşünürün de dâhil olduğu kültürün ürünleri olarak değerlendirmek durumundayız. Böylece Dilthey için felsefe yalnızca kültür dünyasının, yaşama ilişkin bir değerlendirmesi olarak anlam kazanır. Fakat ilginç bir şekilde bu durum, bizzat felsefenin kendisi tarafından genel olarak kabul görmez. Kültürel ve tarihsel bir ürün olarak ortaya çıksa da felsefe, kendi işleyişi gereği bu duruma direnir. Zira bizatihi “öz” kavramı; evrensel, değişmez, mutlak, tarih üstü bir hakikate gönderimde bulunur. Dolayısıyla “felsefenin özü nedir?” diye sorulduğunda, felsefe idesinin evrensel ve tüm zamanlar için geçerli olan yapısı gündeme gelir. Fakat eğer Dilthey’in da dediği gibi kültürsüz ve tarihsiz bir felsefe kavrayışından bahsetmek mümkün değilse, o halde felsefenin özünü soran soru daha en baştan temel bir yanlış anlamaya kurban gider. Öze ilişkin soru, tarihsel bağlamı göz ardı etmesi dolayısıyla esasen hatalı bir soru olarak gündeme gelir. Fakat tüm felsefe sorularının, Platon’dan beri kavramsal bir şekilde “nedir?” sorusu ile nesnesinin özüne ilişkin olduğu ortaya çıktığında, durum daha da ilginç bir hal almaya başlar. Felsefe; kendi tarihselliğini her seferinde göz ardı ederek, dahası bu tarihselliği aşmaya çalışarak, kendi varsayımlarını görmezden gelerek ve içinde bulunduğu kültürel bağlama yabancı kalarak bir evrenselliğe yönelmiş durumdadır ve belki de tam olarak bu durum onun “özünü” oluşturmaktadır. “Felsefenin özü”, ironik bir biçimde öz araştırmasının olanaksızlığını göz ardı eden bir öz araştırması olmasında bulunur. O halde öz sorusunun bulmak istediği tarzda, felsefenin bir özünden bahsedilemez ve soru bizler için burada olumsuz bir şekilde yanıt bulabilir.

Fakat diğer taraftan, felsefenin tarih üstü ve evrensel bir özü olmasa da, onun tarihsel ve kültürel bir “anlamı” vardır. İşte Dilthey tam da bu anlamı görünür kılabileceğimizi düşünür. Zira toplumsal ve kültürel anlamda yoğrulmuş bir faaliyet olarak felsefenin içsel tutarlılığı tarihsel bir bağlam içerisinde izlenebilir olmalıdır. Aksi

halde zaten bir felsefe tarihinden bahsetmiyor olurduk. Örneğin felsefe, bu bağlamda Yunanlılardan beri Batı uygarlığının/kültürünün temel bir parçası olarak işlev görmüştür ve ne kadar değişim gösterirse gösterebilir, Batı kültürünün belirleyici yapılarından birisi olarak bir devamlılığa ve tutarlılığa sahiptir. Dilthey bu yüzden ilk olarak felsefenin tarihsel gelişimini, farklı yönelimlerini takip etmeyi ve oradan yola çıkarak içsel tutarlılığa sahip bir kavrayışa ulaşmayı deneyebileceğimizi düşünür.

Fakat burada da tin bilimlerinde ve hermeneutik gelenekte sıkça karşılaşılan anlamamanın dairesel yapısı devreye girerek araştırmamızı tehlikeye düşürür. Her tarihsel ve toplumsal araştırma gibi, *felsefe üzerine* düşünmek de kendi içinde dairesel bir yapı meydana getirir. Bir başka deyişle tarihe bakarak neyin felsefe olduğunu belirlemek döngüsel bir sürece dönüşmektedir. Zira tarihsel olgulara bakarak bir değerlendirme yapmaya çalıştığımızda hangi olguların felsefi, hangilerinin felsefe dışında kaldığını belirleyebilmek için zaten peşinen felsefeye dair bir tanımımız olmalıdır. Felsefenin ne olduğu bilinmeden bu ayırım yapılamaz. Fakat bu tanıma ulaşmak için de yine tek tek olgulardan yola çıkmak durumundayız (Dilthey 2008: 30).

Bu durum, üstesinden gelinemez bir döngüsellik meydana getirirse de, araştırmayı tümünden olanaksız kılmaz. Zaten bir konu hakkında araştırma yürütebilmek için bu döngüsellik ihtiyacı duyarız. Zira Dilthey'in de söylediği gibi, yaşam ifadeleri bizim için tümünden yabancı bir şey olsaydı onlar hakkında bir yorumumuz ve açıklamamız olmazdı. Fakat onlarda yabancı hiçbir şey bulunmasaydı bu sefer de tüm yorumlar gereksiz hale gelirdi (Dilthey 1981: 278). Bu bağlamda bir yaşam ifadesi olarak felsefe de bize hem tanıdık hem de yabancı bir şey olarak ortaya çıkar ve kendisi tam da bu iki bölge arasında var olan bir etkinlik olarak bizden anlaşılmayı beklemektedir. Dilthey'a göre felsefenin, diğer insan başarılarından temel bir farkı vardır. Felsefe, sergilediği refleksiyonla kendi etkinliğini bilince taşıma olanağına sahiptir. Bir başka deyişle her filozof felsefenin özüne ilişkin bir farkındalığı bilince taşıyarak iş görür. Böylece tarih içerisinde çok sayıda farklı felsefe tanımı ile karşı karşıya kalırız. Buna rağmen esas önemli olan felsefenin, tarihsel süreçte ortaya çıkan tutarlı yapısına yön veren dönemsel

ilkeleri açığa çıkarmaktır. Felsefi tutuma güç veren yaşam biçimleri ve kültürel yönelimler belirginleştikçe felsefe idesi de anlam kazanmaya başlayacaktır.

Dilthey’a göre felsefe tarihinde filozofların farklı felsefi söylemlerinde tutarlılık sergileyen iki temel yönelim vardır. Bunlardan ilki felsefenin, bilince gelen tecrübeleri ayırım gözetmeksizin kullanması ve tek tek bilimlerden farklı olarak yaşamı/varoluşu bütünlüğünde anlamaya çalışmasıdır. Bu çabasına bağlı olarak felsefenin ikinci yönelimi, her seferinde *evrensel olarak geçerli* bir bilgi ortaya koymaktır (Dilthey 2008: 33). Zaten Dilthey’a göre felsefeyi dinden ve sanattan ayıran en önemli özellik, bu evrenselliğe ilişkin ortaya koymaya çalıştığı mantıksal tutarlılıktır (2008: 56). Burada tek tek bilimlerin; tecrübenin bir kısmına yönlediği yerde felsefe, yaşamın total deneyimini rasyonel bir şekilde anlamlandırmaya çalışır. İşte tam da buradan yola çıkıldığında Dilthey’a göre felsefenin çabasını belirleyen çok daha önemli bir *problem* kendisini belli eder ve eğer felsefenin, evrensel olmasa da tarihsel bir özünden bahsedilecekse bu problem kesinlikle onun gündemini belirlemektedir. Dilthey buna, dünyanın ve yaşamın bilmecesi adını vermektedir. (*Welt-und Lebensrätsel*) (2008: 34). O halde Dilthey’a göre felsefenin kaynağında, tümüyle varoluş bilmecisini çözme çabası yatmaktadır. Bu amaca yönelmemiş, yani bütünlüğünde yaşam fenomeninin anlamını ifşa etmeye yönelmemiş bir felsefi çabaya rastlanamaz. O halde felsefe tarihi içerisindeki tüm çeşitli görünümüne ve farklılıklarına rağmen felsefi sistemleri, düşünceleri ve söylemleri birbirine içsel olarak bağlayan husus varoluşun bilmecisini çözme çabasıdır. Her felsefi iddia bu bilmeceyi çözmek uğruna atılmış bir adımdır. Felsefenin evrensel olma ve nesnesinin özünü ortaya koyma isteğinin altında, o halde yaşamı bütününde kavrama ve dünyanın anlamını eksiksiz bir şekilde sunma çabası yatmaktadır.

Dilthey bu bağlamda felsefenin özü ve neliği meselesinin, dünyanın ve yaşamın bilmecesi problemi ile birlikte ele alınması gerektiğini söyleyecektir. İşte felsefe bu probleme yönelmekle tek tek bilimlerden ayrılır. Zira bilimler, bağlandıkları nesne ve yöntem yüzünden kendilerini bütünlükten kopartmak ve izole etmek durumunda kalmışlardır. Böylece hiçbir bilim dalı yaşamın total anlamına yönelik bir etkinlik

sergilemez. Fakat bilimlerden farklı olarak din ve sanat, felsefenin bu temel problemini üstlenir ve varoluş bilmecesini çözmeye çalışır. Felsefeyi dinden ve sanattan ayıran husus ise yukarıda değinmiş olduğumuz üzere felsefenin yaşam problemini mantıksal bir temellendirmeye evrensel bir şekilde çözmeye çalışıyor olmasıdır. Ancak aynı probleme bağlanmaları sebebiyle felsefe, sanat ve din birçok noktada kesişmektedir. Bu da son derece doğaldır zira kültürün vazgeçilmez unsurları olarak din ve sanat tıpkı felsefe gibi esas olarak yaşamın ve dünyanın anlamlandırılması ile ilgilenir. Bu üç etkinlik arasındaki kültürel etkileşim kaçınılmazdır ve her birisi bir şekilde diğerinin etkinlik alanına dâhil olur. İşte Dilthey tam da bu yüzden “felsefenin özü” sorusunu dönüştürerek ona tarihsel ve kültürel bir yönelim vermektedir.

Nesnesini bağlantılarından arındıran klasik bir öz sorgulaması yerine, nesnenin bağlam içerisinde sahip olduğu yeri göstermek isteyen Dilthey böylece aslında kültürel olana yönelmek durumunda kalır. Zira tüm anlamsal yönelimler (felsefe, sanat ve din) bir kültür dünyası içerisinde cereyan eder. Üstelik zaten kültürün ortaya çıkışı ilk başta insanın çevresine anlamsal bir bağlam ile bakması ile ilintilidir. Kültür, bu bakımdan salt doğal yaşamın ötesinde kurgulanan anlamsal bir perspektifi gündeme getirir ve din, sanat ile felsefe hep bu perspektifin farklı görünümüleri olarak var olur. Çevresini anlamlandırmak, o halde insanın ayırt edici bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Nietzsche’nin deyişi ile insan, çevresine ölçü ve anlam veren bir varlığa karşılık gelir. Zerdüş’tün diliyle konuşacak olursak, insanın anlam yaratımı olmaksızın, varoluşun çekirdeği boş çıkar (Nietzsche, 1999a: 75; I, *Von tausend und Einem Ziele*). Fakat bu anlamlandırma Dilthey açısından hep tarihsel bir bağlam ve kültür içerisinde gerçekleşir.

3. Dünya Görüşü (*Weltanschauung*) Kavramı

Şimdi Dilthey için önemli olan husus, anlamlandırma ve yaşam bilmecesinin çözümü uğruna ortaya çıkan farklı etkinlikler arasında nasıl bir ilişki olduğunu göstermektir. Neticede felsefe bir faaliyet olarak, ancak içinde bulunduğu kültürel bağlamın, tecrübe edilen son derece karmaşık ilişkileri olarak bilince taşındığında kendisini belli edecektir. Bu tecrübe kendisi Dilthey’da *Dünya Görüşü*

(*Weltanschauung*) olarak duyurur ve insanın *yaşam ile dünyanın bilmecesi* karşısında ürettiği *geçici* bir çözüme karşılık gelir. Bu yüzden Dünya Görüşünün ne anlama geldiği ortaya konularak onun felsefi, sanatsal ve dini yönelimde nasıl şekillendiği görünür kılınmalıdır.

Dilthey için bir *Dünya Görüşü* esasen yaşamın ve dünyanın bilmecelerini çözmek için sanatçı, din adamı ya da filozof tarafından ileri sürülmüş bütünlüklü bir perspektiftir. Öyle ki bu bütün içerisinde yaşamın kendisi bir anlam ve amaç kazanır ve bu Dünya Görüşüne bağlanan bireyler de aynı amaçtan ve anlamdan pay alırlar. Dahası, söz konusu Dünya Görüşüne bağlanan bireylerin de artık bütün yaşam tecrübesi, ilgili Dünya Görüşü tarafından belirlenir. Ancak, bu durumu bir olumsuzluk olarak görmek mümkün değildir. Zira kişi yalnızca bir Dünya Görüşü, yani *Weltanschauung* bağlamında bir yaşam idealine sahip olabilir (Dilthey 2008: 74). Dolayısıyla Dünya Görüşleri; kişiler ve toplumlar için hayati bir öneme sahiptir. Zira yaşam ve dünya yalnızca bir Dünya Görüşü aracılığıyla anlamlı bir öge olarak kişiye sunulabilir. Burada Dünya Görüşleri bir bakıma kişi için ve doğal olarak da toplumun kendisi için, yaşama ve dünyaya açılan pencereler olarak değerlendirilebilir. Öyle ki yaşam ancak onlar aracılığıyla bir anlam ve yönelim kazanır. İşte insanın yaşama şeklini ve sahip olduğu değerleri belirleyen kültür, esasen bu pencerelere sahip olmakla alakalı bir durumdur. Dahası kültürel birer güç olarak felsefenin, sanatın ve dinin hem karşılıklı olarak sahip oldukları bağlantısallık hem de her birinin özgünlüğü onların birer Dünya Görüşü sunmaları ile yakından ilgilidir. Ancak her biri kendi önceliği ve özgünlüğü üzerinde ısrar ederken ve ortaya koyduğu Dünya Görüşünün sadece varoluşa açılan *bir* pencere değil de, adeta mutlak ve tarih üstü olan *tanrısal bir bakış* sunduğunu ileri sürerken, içinde buldukları tarihsel ve kültürel bağlamı gözden yitirir.

4. Dini ve Sanatsal Tecrübenin Doğurduğu Dünya Görüşleri

Felsefenin kültürel yapısına vurgu yapan Dilthey, dini ve sanatsal tecrübenin bir analizine girişir, zira onlar da daha önce söylendiği üzere felsefenin temel meselesi olan varoluş bilmecesine yönelerek kültürel birer güç haline gelmişlerdir. Şimdi Dilthey'a

göre bir Dünya Görüşünü dini yapan husus, özel bir yaşantıyı gerektirir. Bir yaşantıyı dini kılan karakteristik öge, *görülemeden (die Unsichtbare)* ile sahip olunan ilişki ve iletişimidir (Dilthey 2008: 77). Gerçekten de Dilthey’a göre din, özel bir yaşam tecrübesi olarak, görülemeden bir obje ile girilen ilişkiye ve iletişime eşlik eden bir refleksiyon tarzıdır. Dahası bu refleksiyon asli olarak yaşamın değerine, amacına ve şeylerin anlamına ilişkindir. Görülemeden ile kurulan bağın doğurduğu bu düşünüm, böylece bu tecrübeyi, kutsal bir şeye ve çok daha önemlisi bir Dünya Görüşüne dönüştürür. Bu dini tecrübe sonucunda, görülemedenin kendisi artık tüm eylemlerin, değerlerin belirleyicisi haline gelir. İşte dini Dünya Görüşünün ayırt edici yapısını belirleyen husus tam olarak budur. Varoluş bilmecesinin olası bir çözümü olarak dini Dünya Görüşünde böylece “görülemeden obje” artık anlamın ve değerlerin yegâne kaynağıdır. Burada felsefeyi bir Dünya Görüşü olarak ilgilendiren şey; dini görüşün, dünyaya teleolojik perspektifi getirmesidir ki, bu teleolojik bakış açısı Dilthey’a göre kısa süre içerisinde felsefe tarafından üstlenilmiştir (2008: 82). Bu durumu felsefenin Antik Yunandaki kuruluşunda rahatlıkla takip edebiliriz. Bir başka deyişle, dünyanın kutsal bir düzene sahip olduğu ve bir amacı yerine getirdiği fikri felsefenin temel öğretilerinde kendisine yer bulmuştur. Fakat din her seferinde kendisini, görülemedenin içsel ve öznel tecrübesine bağlayarak varoluş bilmecesini çözmeye yönelirken; felsefe daha dengeli bir zihinsel tutum içerisinde mantıksal temellendirme yoluyla nesnel olan bir Dünya Görüşüne ulaşmaya gayret eder. Din, öznel olanı ve böylece aslında aktarılamaz olanı temele alarak iş gördüğünden felsefenin çabasına yükselemez. Oysa esas olarak dini Dünya Görüşü her seferinde felsefi olmaya çalışır (Dilthey 2008: 87). Yani felsefenin temellendirici evrenselliğine ulaşmaya gayret eder, fakat doğası gereği hep öznel bir tecrübeye dayandığından bunu başarabilmesi mümkün değildir.

Sanatsal Dünya Görüşü söz konusu olduğunda ise Dilthey sanatlar arasında özellikle şiire ayrıcalıklı bir konum tanır. Zira şiir ona göre serbest bir şekilde tüm bir gerçeklik alanını ve fikirler dünyasını konu edinerek bir Dünya Görüşü olmaya en müsait sanat dalıdır. Dahası Dilthey’a göre şiir, yaşamı anlamak için temel bir araç ve şair de yaşamın anlamını açığa çıkarmak isteyen bir kâhindir (2008: 91). Her şiir,

yaşama ilişkin temel bir tecrübeyi öyle bir şekilde dile getirir ki onu adeta trajik bir yaşantıya dönüştürür. Bireysel yaşantının anlamını yüksek bir düzeye çıkaran şair böylece bu yaşantıda yaşamın anlamına ait derin bir refleksiyona ulaşır. Hatta onu toplum için bir Dünya Görüşü haline getirecek bir düzeye bile çıkarabilir. Özellikle efsaneler, mitler ve folklor bu anlamda yaşamın anlamına ve varoluşun bilmecesine ilişkin derin merakı giderecek bir işleve dönüşebilir. Bir Dünya Görüşü olarak sanatsal yönelim temelde felsefi olandan ayrılrsa da ve kavramsallaştırmanın olanaksız olduğu tecrübelerle iş görse de, felsefi çabaya çok katkı sunmuştur. Sanatsal perspektif hem Antik Yunan’da hem de Rönesans’ta felsefenin yeni başlangıcı için itici bir kuvvet olmuş hem de tümüyle kişisel ilgiden, faydadan bağımsık olan bir dünya yönelimini ve tavrını felsefeye kazandırmıştır (Dilthey 2008: 96). Fakat neticede sanatsal Dünya Görüşü yaşamın özüne yönelik bir tecrübe sunsa da her şeyi olduğu gibi bırakır, oysa felsefenin yükseldiği Dünya Görüşü yaşamın ve tecrübenin dönüştürülmesi ve bir anlamda rehabilite edilmesi ile ilgilidir.

5. Bir Dünya Görüşü (*Weltanschauung*) Olarak Felsefe

Filozofun, varoluşun bilmecesini çözmeye yönelik girişimi Dilthey için çok karakteristik bir biçimde gerçekleşir. Burada filozof, onu sınırlayan zamansal ve tarihsel durumdan bağımsız ve izole bir biçimde, yaşamın kuralına uygun olan bir düşünöme, algıya ve davranışa yönelir (Dilthey 2008: 66). Dilthey açısından filozof, söz konusu edilen bu edimlere ilişkin evrensel bir temellendirmeye sahip olana ve tüm yaşantılarını içsel olarak bir arada tutan genel-geçer ilkeye ulaşana kadar uğraşmaya devam edecektir. Daha azı ile yetinmeyi ve kültürel zenginliğin sağladığı sonsuz olanaktan yalnızca birisini gerçekleştirerek dünyaya ve yaşama yönelik tek bir pencere açtığını kabul etmeyi aklından bile geçirmeyen filozof, yekpare bir sistemin hayaline kapılarak bir Dünya Görüşüne ulaşır. Fakat Dilthey’in da söylediği gibi filozofun bu yolla ulaştığı Dünya Görüşü, gerçekliğe ilişkin ortaya çıkan yalnızca *bir* yorumdan ibarettir, daha fazlası değil (2008: 74). Oysa varoluşun bilmecesine yönelik, kültürün zenginliğinden

hareketle çok sayıda farklı ve aynı geçerlilik düzeyine sahip Dünya Görüşü ileri sürülebilir.

Dilthey için felsefe bu bakımdan kültürel bir sistem olarak tanımlanabilir. Zira felsefenin gerçekliğe ilişkin bir yorum sunmasını sağlayan bizatihi içinde bulunduğu kültürel yapıdır. Bu yüzden tekil birey fikri, yani kültürden ve tarihten izole edilmiş bir birey fikri tümüyle bir soyutlama olup aslında bir olgusalığa ve gerçekliğe sahip değildir. Kan bağları, kamusal yaşam, birlikte ve rekabet içerisinde çalışmak, ortak amaçların kovalanması neticesinde ortaya çıkan çeşitli ilişki biçimleri sayesinde insan hep bir toplumun parçası haline gelir. İşte tarihsel bireylerin sergilediği ortak amaçlar; benzer kültürel yapıları ve sistemleri gündeme getirir (Dilthey 2008: 70). Bu kültürel düzenlilikler, bireyler üzerinden tarihsel bir evrim geçirir. Felsefe böylece bazı özel bireylerin bu kültürel düzenlilikleri üstlendiği bir Dünya Görüşü haline gelir. Öyle ki, gelenekten geleneğe taşınan ve yaşam bilmecesini çözmeye yönelik ileri sürülen kavramlar her filozof ile birlikte farklı bir tecrübeyle yeniden ele alınarak, geleneğe geri verilir. Böylece felsefenin, varoluş bilmecesini çözmek uğruna ortaya koyduğu kavramlar evrimleşir. Kavramlar bazen sahip oldukları anlamları ve bağlamı kaybeder, bazen de bir kavram farklı bir kültürel bağlam içerisinde yeni anlamlar kazanır. Kısaca her tarihsel dönem, kavramı değiştiren ve dönüştüren belirleyici bir öge haline gelir. Dolayısıyla Dilthey için bir kavram; hiçbir zaman ölü, sabit ve değişmez bir felsefi unsur meydana getirmez. Felsefenin kavramları, tarihsel tecrübelerle bağlı olarak evrilir ve çağın ihtiyaçları doğrultusunda yeni içerikler kazanır. Dolayısıyla her kavram aslında yaşayan ve değişen bir öge olarak ele alınmalıdır.

Felsefenin, sanat ve din ile birlikte kültür dünyası için son derece önemli bir görevi olduğunu düşünen Dilthey, filozofun da kültürel bir görevi yerine getirdiğini iddia eder (2008: 74). Toplumların tarihsel olarak yaşamla kurdukları bağlantı sürekli değişen tarzlar aldığından, filozof yeni duruma uygun olan bir *Dünya Görüşü* sunmalıdır. Problem, her defasında “varoluş bilmecesini çözmek” olmasına rağmen, her dönemde bu problem farklı bir şekilde tecrübeye sunulduğundan filozof bu tecrübeye karşılık gelecek bir değerlendirmeye ulaşmalıdır. Geçmişte yaşamın total anlamına

yönelik sunulan bir kavramı alıp, onu kendi zamanın koşullarına taşıyan filozof, böylece aynı anda hem tarihsel hem güncel kalmayı başarabilir. Örneğin, varoluşun değeri söz konusu olduğunda *özgürlük* temel bir kavram olarak karşımıza çıkar ve fakat bu kavramın Antik Yunan’da sahip olduğu anlam, bugün yaşadığımız bilimsel-teknolojik çağda sahip olduğu anlamdan oldukça farklıdır. Zira özgürlük kavramına şekil veren bağlam, yani içinde bulunduğumuz kültür ve yaşamı algılayış tarzımız dönüşmüş haldedir. Artık yapay zekânın insanın yerini almaya hazırlandığı bir çağda yaşayan kişi için özgürlük sözcüğü, kölelik kültürünün hüküm sürdüğü bir şehir-devlette ikamet eden Antik Yunan vatandaşının anladığından çok farklı bir anlama sahiptir. İşte filozofun dehası; gelenek ve kültür vasıtasıyla ona ulaşmış olan kavramı, *güncel* bir şekilde bilince taşıyarak çağdaş yaşantının sahip olduğu varoluş problemine yönelik bir çözüm denemesi olarak sunmasında yatmaktadır. Bir Dünya Görüşü düzeyine ulaşmakla filozof böylece bir bakıma toplumsal yapıyı etkileme ve belirleme gücüne sahip olabilir. Bu noktada Dilthey, Kant felsefesinde var olan özgürlük idealinin, kendi döneminde ve sonrasında Alman entelektüel hayatında sahip olduğu etkiyi örnek olarak gösterir (2008: 74). Bu ideal bütün bir geleneğin yaşama şeklini belirlemiş olmalıdır. Zira Kant özgürlük kavramını kendi döneminde tam da ihtiyaç duyulan şekilde, yani yükselen Aydınlanma bilimciliğinin doğurduğu determinizm tehlikesini göğüsleyebilecek tarzda formüle etmiştir. Özgürlüğü; bilimin ve bilginin tekelinden kurtaran Kant, onu yalnızca ahlakın vazgeçilmez bir temeli olarak ileri sürmekle bilim ile ahlak arasında ortaya çıkabilecek temel bir çatışmanın önüne geçebilmiştir.

6. Bir Metafizik Olarak Dünya Görüşünün Olanığı

Daha önce söylendiği üzere din temelli olan Dünya Görüşü, mantıksal olarak temellendirilmiş bir evrenselliğe ulaşma çabası içerisinde esasen bir felsefe olmaya çalışır ancak bunu, işleyişi gereği bir türlü gerçekleştirmez. Bir Dünya Görüşü olarak felsefenin tarih içerisindeki amacı da buna uygun olarak bir metafizik olabilmektir. Zira geleneksel felsefe en nihayetinde, tüm yaşamsal tecrübeleri evrensel bir şekilde birbirine bağlayacak olan ilkeyi keşfetme amacıdadır. Eğer felsefenin Dünya Görüşü;

kavramsal olarak idrak edilirse, genel-geçer ilkeler üzerine kurulursa ve böylece evrensel bir statüye yükselirse metafizik adını alır (Dilthey 2008: 99). Bir başka deyişle bütün bir yaşamın çokluğu, zenginliği ve anlamsallığı tek bir kaynaktan çıkarsanabilirse işte o zaman Dünya Görüşü bir metafizik haline gelebilir.

Dilthey’a göre metafizik, evrensel bir iddia olarak ortaya çıksa da çok sayıda değişik biçim altında icra edilmiş ve tarih içerisinde çeşitli konumlar işgal etmiştir. Temellendirmeyi sağlayacak ögenin ne olacağı konusunda bir türlü fikir birliğine varamayan metafizikçiler, yaşam ve dünyanın bilmecesini çözecek ilkenin ne olması gerektiği ile ilgili bir türlü anlaşamazlar. Şimdi Dilthey’a göre metafizikçinin temel varsayımı ve iddiası şudur: Yaşamın içerisinde, kesin ve şüpheden bağımsık olan bir çıkış noktası vardır. Tüm metafizik Dilthey’a göre böylesi bir noktanın varsayımı ile iş görmüş ve gelişmiştir. Eğer örneğin Aristoteles, Spinoza, Hegel ve Schopenhauer’ın iddia ettiği gibi varoluşun bütün gizemini ve bilmecesini çözecek böylesi bir nokta varsa, o halde metafizik gerçekten de din, sanat ve bilimin üzerine yükselebilecek evrensel bir kavrayış sunabilir (Dilthey 2008: 103). Fakat tarihsel bir inceleme, yaşam bilmecesini tümüyle çözecek olan böylesi tek bir kaynağın veya çıkış noktasının hiçbir metafizikçi tarafından esas olarak elde edilemediğini gösterir.

Dilthey açısından böylesi bir metafiziğin yetersizliği Hume ve Kant gibi filozoflar tarafından zaten gösterilmiştir. Fakat burada metafiziğin olanaksızlığı sadece deneyimi ve yaşamın kendisini aşan bir bilgi türü ileri sürmesinde yatmaz. Dilthey’a göre metafiziksel yönelim çok daha temel bir gerçeğe kendisini tümüyle kapatmıştır. Şimdi örneğin gerçekliğe ilişkin nedensel bir kavrayış, değer hissedilmesi, anlam, iradi davranışın kendisi gibi yaşam tecrübeleri esasen aklın/bilincin yapısında birleşmiştir ve yalnızca bilincimizin yönelimleri olarak var olur. Bir başka deyişle yaşamsal momentler hep bir nesnenin tecrübesine yönelmiştir. Zaten kişi bu bilinç durumları arasındaki ilişkiyi, ancak böylesi bir yönelim içeren yaşantı/tecrübe anında fark eder. Yani onlar ancak bir yaşam deneyimi olarak ortaya çıkar.

Metafiziğin yapmaya çalıştığı gibi, bu tekil yaşantıların arkasına, üstüne ya da altına bir geçiş olanaklı değildir. Zira bu yaşantının kendisi zaten kişinin algılamasını,

düşünmesini ve konuşmasını sağlayan perspektifi tesis etmektedir. Hep bu deneyime bağlanmak durumunda olan özne o halde hep bir yaşantı içerisinde konuşmak ve idrak etmek durumundadır. Dolayısıyla özne, kavramak istediği bu total bilinç durumlarını hep tek taraflı olmak zorunda kalan bir yaşantı içerisinde deneyimlemektedir. Bütüne gitme isteği, hep yaşantının bağlamı tarafından engellenir ve böylece sahip olunabilecek bakış hep yönelimli, perspektifli ve taraflı kalmak durumundadır. O halde Dilthey’a göre özne, bu bilinç yönelimlerinin ardına gitme olanağına sahip değildir. Kısaca yaşamın totalitesini oluşturan bu bilinç durumlarına ilişkin kuş bakışı bir gözlem gerçekleştirilemez. Yaşantının kendisi, mesafe alınabilen bir şey olmadığından, yaşamın kendisini de kavramlar aracılığıyla karşımızda duran bir nesne haline getirilemez. Birey ona adeta raptedilmiş halde var olur ve bu yüzden hep yaşantının içerisinde konuşmak durumunda kalır.

Yaşamın bütünlüğü olarak bilmeyi, değeri, anlamı, amaçlı iradi tutumları temellendirecek nihai bir ilke, ya da onları indirgeyebileceğimiz son bir kategori bulunmaz (Dilthey 2008: 103-104). Yaşamın kendisi hep verili bir şey olarak daima kendisinden yola çıkmak durumunda olduğumuz kaynaktır. Yaşam böylece, sonsuz bir çeşitlilik sergileyen ama tutarlı olan bir tecrübe ağı olarak kendisini duyurur. Dolayısıyla Dilthey’a göre kişi hep kendi *dar* yaşamsal perspektiften hareketle düşünmek, eylemek ve bilmek durumundadır (Özlem 2012: 23). Yaşam ile sahip olduğu ilişkide kişi, hep kendi tarafından hareketle konuşmak ve düşünmek zorundadır. Nietzsche’nin de vurguladığı gibi kişi, yaşamın değeri hakkında hep taraf olmak zorundadır (Nietzsche, 1999b: *Das Problem des Sokrates* 2). Yaşam ile sahip olduğu ilişkide hep kendi tarafını bilmek durumunda kalan özne, ilişkinin öteki tarafına erişecek durumda olmadığı için, bir bütün olarak yaşamın karmaşık yapısını dışarıdan görüp onu nesneleştirecek bir pozisyon elde edemez.

Bu yüzden Bir Dünya Görüşü olarak metafizik Dilthey açısından bir imkânsızlığı ortaya koyar. Zira yaşamın bilmecesini çözme çabası içerisinde metafizik, ya yaşantının çok sayıdaki kategorisini adeta yapay bir şekilde bir araya getirmek, ya da onun tüm öğelerini analiz yoluyla birbirinden koparak parçalamak durumunda kalır. Her iki

durumda da *yaşamın özgün yapısı* bozulmakta ve böylece yaşam adeta yabancı olduğu bir sürece dönüşmektedir. Örneğin, bir bütün olarak yaşamın koşullanmış ilişkilerini koşulsuz bir ilkedan çıkarsamak, ya da varsayımsız bir noktadan hareket etmek pek ala düşünülebilir edimler olsa da, bunların hiç biri hakikatte gerçekleştirilebilir değildir (Dilthey 2008: 104). Zira böylesi bir çaba daha en baştan *yaşamın olağan yapısını* çarpıtır.

Varoluşun bilmecesini çözmek için, yaşamın son derece çeşitli öğelerinin bir bütünlük içerisinde nasıl bir arada durabildiği uygun bir biçimde açıklanmalıdır. Oysa metafizik, bu karmaşık fakat uyum içerisindeki çokluğun temel bir ilkedan ne şekilde çıkabileceğini gösterebilecek perspektife sahip değildir. O, örneğin sistemci filozoflarda olduğu gibi böylesi bir kudrete sahip olduğunu düşünse de, metafizikçi sadece kendi sınırlı, tarihsel ve kültürel yaşantısından hareketle konuşmak zorundadır. Yaşamın görünüşteki olumsal, birleşik ve son derece karmaşık yapısını bozmadan onu; sonsuz, koşulsuz ve mutlak olan bir ilkeye bağlamak olanaklı değildir. Bu yüzden Dilthey, felsefenin her seferinde dünyanın özünü metafizik bir sistem aracılığıyla ifşa etme denemesinin, başarısızlığa mahkûm olduğunu düşünür (2008: 104). Tekil yaşantıları kavramsal düzeye çıkarmak, onları genelleştirmek ve böylece yaşam-üstü bir perspektif elde etmek her metafizikçinin nafi bir çabasına denk düşer. Zira metafizik hep genele, evrensel kavramlara yönelirken, yaşantıların tekliğini, biricikliğini gözden yitirir. Oysa gerçekliğin asıl kurucu öğeleri olan bu tekillikler hala anlaşılmayı beklemektedir ki Dilthey’in gözünde geleneksel felsefe, yani metafizik dahi- bu durumun farkında olmasa bile- bu tekilliğin dile gelmesinden ibarettir. O halde klasik felsefenin kendisi de, yaşam ile kurulan ilişkinin bir görünümü olarak ortaya çıkar (Grondin 2019: 254) ve böylece metafizik olarak felsefe bile Dilthey’a göre insanın gerçeklikle kurduğu tekil bir bağ olarak hala anlaşılmayı bekler. Bu yüzden Dilthey’in yeni tarz felsefeye yüklediği görev; bu anlamayı sağlamak, yani bir bakıma felsefenin felsefesi olmaktır.

7. Felsefenin Felsefesi Olarak Dünya Görüşleri Öğretisi

Tüm bu söylenenler Dilthey’a göre metafiziksel çabayı tümünden kıymetsiz ve değersiz kılmaz. Yaşamın bilmecesini evrensel bir şekilde çözemiyor olması yüzünden metafizik, örneğin Kant’ta olduğu gibi tümünden faydasız bir etkinlik olarak değerlendirilemez. Zira hakikati tümünden dile getirmiyor olsa bile metafiziğin bir Dünya Görüşü olarak azından yaşamın kendisine ilişkin *kısmı bir yorum* sunduğu ve böylelikle ona kısıtlı bir bakış atabileceğimiz *bir pencere açtığı* kabul edilebilir. Dünya Görüşü olması bakımından Dilthey metafiziğe tam da bu şekilde bakar. Nasıl ki şair, yaşamın daha önce hiç tecrübe edilmemiş bir özelliğini ifşa ediyorsa (Dilthey 2008: 105) ve böylece yaşamın tüketilemez zenginliğini bir tarafıyla bize sunuyorsa, metafizik de belli açılardan yaşam bilmecesinin çözümüne ilişkin bir *deneme* olarak ortaya çıkar ve her metafizik öğretisi esasen daha önce görmediğimiz bir perspektiften yaşamı bize gösterir. Dilthey’a göre metafizik öğretisi aracılığıyla önümüze bir dünya açılır ve dünyaya ilişkin bir yönelim (akıl, isteme, tasarım, duygu vs.) diğerleri üzerinde bir hâkimiyet elde eder. İşte bir Dünya Görüşü olarak metafizik, artık dünyayı sadece bu yönelimden hareketle sunmaktadır. Bu ne tümüyle doğru ne de tümüyle yanlış bir tavır olarak değerlendirilmelidir. Zira insan pek ala dünyaya belirli bir yönelimi ön plana çıkararak bakabilir ve onu o yönelimden hareketle de yorumlayabilir. Bunun sonucunda dünyanın daha önce hiç tecrübe edilmemiş olan bir yönü, bu metafizik öğretisi aracılığıyla açık hale gelebilir. Fakat metafizikçi tarafından sunulan dünyaya ait bu yönelim, hiçbir zaman yegâne geçerli, evrensel ve mutlak yönelim olarak görülemez. Çünkü hiçbir Dünya Görüşünün böylesi bir gücü yoktur.

Peki, bu noktada felsefenin görevi ne olmalıdır? O hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceği bir idealin peşinde mi koşmalıdır? Dilthey’a göre eğer metafizik özünde olanaksız bir proje haline geldiyse, öğretimiz bizatihi bir *felsefenin felsefesi* haline gelmez. Dilthey’ın Dünya Görüşleri teorisi tam da böylesi bir felsefenin felsefesi olmak ister. Eğer tarih üstü ve evrensel bir felsefi bakış olanaklı değilse ve her felsefe, kültürel bir bağlamda ortaya çıkmış olan tekil yaşantıların bir ürünü olarak

varoluşa ilişkin bir takım değerlendirmeler sunuyorsa; üstlenilmesi gereken görev, “bu felsefeleri birer Dünya Görüşü olarak incelemektir”. Zaten Dilthey’in *Felsefenin Özü Üzerine* adlı geç dönem çalışması tam da böylesi bir amaca hizmet etmektedir.

Üstelik tarihin kendisi zaten böylesi bir fırsatı sunmaktadır. Aklın, geçmişe bakıp her defasında yaşamın yalnızca tek bir ögesini aydınlatan metafizik öğretileri analiz etme olanağı bulunmaktadır. Böylece her seferinde yaşama ait yalnızca tek bir ögenin geri kalanlar üzerinde nasıl egemenlik kurduğu ve evrensel bir konuma yükseldiği anlaşılabilir. Bu yüzden Dilthey için esas önemli olan, Bir *Dünya Görüşleri teorisi* geliştirerek, yaşama açılan farklı değerlendirme biçimleri olarak felsefi teorilerin analizini gerçekleştirmek ve ortaya çıkış koşullarını, yani kültürel bağlamlarını ifşa etmektir. Bu çaba aynı zamanda sanatın ve dinin birer Dünya Görüşü olarak analizini de içerir. Dilthey’in çabasının bir anlamda bir *metafelsefe* gerçekleştirmek olduğu düşünülebilir. Zira kültürel bir güç olarak klasik felsefenin geçtiği tüm aşamalardan sonra doğal olarak, o kendisine yönelik böylesi bir refleksiyona dönüşebilmelidir. Böylece ne metafizik ne din ne de sanat, artık tarihin geride bırakılması gereken dönemlerine ait oluşumlar olarak görülebilir. Onlar bizzat bir kültürün, dünyaya açılan pencereleri olarak anlaşılmalı beklemektedir. İşte bu yüzden Dilthey, Dünya Görüşleri öğretisi aracılığıyla insan aklının, varoluşun bilmecesine yönelik *ilişisini* sistematik bir biçimde ele almaya çalışır.

8. Sonuç

Bir Dünya Görüşü haline gelen her felsefi, dini ve sanatsal çaba ile yaşamın tüketilemez zenginliğinin bir yönelimi daha açığa çıkar. Hiçbir felsefi yönelim o çok arzuladığı evrensel noktayı elde edemediğine göre, metafizik teoriler arasında bir öncelik ya da sonralık sırası oluşturulamaz. Zaten böylesi bir sıralamayı yapabilmek için bile kendimizi yine tarih üstü bir bakış açısına yerleştirmek durumunda kalırız. Dolayısıyla Dilthey’in önerisi tüm felsefi görüşleri kültür dünyasına ait bir ifade biçimi olarak değerlendirmek ve böylece bir metafizik öne sürmekten ziyade felsefenin bir felsefesini yapmaktır. Bu anlamda Diltheyci perspektifin diğer felsefi görüşlere nazaran

bir avantajı olduğu söylenebilir. Zira Dilthey en azından; varsayimsız ve koşulsuz olduğunu ileri süren ve böylece mutlak, evrensel iddialarda bulunan bir metafiziğin cazibesine kapılmaktan kurtulmaktadır. Fakat felsefenin tarihsel yapısı hakkında söyledikleri sebebiyle Dilthey’in öngördüğü tarzda bir metafelsefenin olanaksız hale gelip gelmediği yine de sorulabilir. Zira felsefenin felsefesini gündeme getirerek bir anlamda felsefe üstü bir perspektife ulaşmayı hedefleyen Dilthey’in projesi, kendi tarihselci yaklaşımı tarafından tehdit edilmektedir. Neticede bir şekilde göreceliğe düşmemek ve Dünya Görüşleri hakkında tutarlı ve bütünlüklü bir yargı ortaya koyabilmek için Dilthey bir şekilde sabit bir çıkış noktasına ihtiyaç duymaktadır. Her ne kadar Dilthey’in kendisi böylesi bir referans noktasının olmadığını iddia etse de, bu sefer de Diltheyci değerlendirmenin o zaman neden geleneksel bir felsefi teori yerine tercih edilmesi gerektiği sorulabilir. Gerçekten de mutlak bir referans noktasının yokluğunda Dilthey’in metafelsefesi de diğer felsefeler içinde bir felsefe olma tehlikesini barındırmaktadır. Yine de, daima koşullanmış tarihsel bir yaşam perspektifinden hareketle konuştuğumuzun bilincinde olmanın önemine dikkat çeken Dilthey, böylece bu bilince sahip olmayan geleneksel metafizik teorilere kıyasla bir avantaja sahiptir. Dilthey burada bir bakıma, *bilmediğini bilen* ve böylece kendi varoluşsal sınırlarına ilişkin bir farkındalık sergileyen Sokrates’in ironik tavrına öykünen bir üstünlük sergiler.

KAYNAKÇA

DILTHEY, Wilhelm (1981). *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

DILTHEY, Wilhelm (1999). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, İstanbul: Paradigma Yayınları.

DILTHEY, Wilhelm (2008). *Das Wesen der Philosophie*, Wiesbaden: Marix Verlag.

GRONDIN, Jean (2019). "Dilthey's Hermeneutic and Philosophical Hermeneutic", *Interpreting Dilthey- Critical Essays*, ed. by Eric S. Nelson, pp. 252-265, Cambridge: Cambridge University Press.

NIETZSCHE, Friedrich (1999a). *Götzen-Dämmerung*, Kritische Studienausgabe Band VI, Hrsg. von G.Colli und M. Montinari. München: de Gruyter Verlag.

NIETZSCHE, Friedrich (1999a). *Also sprach Zarathustra*, Kritische Studienausgabe Band IV, Hrsg. von G.Colli und M. Montinari. München: de Gruyter Verlag.

ÖZLEM, Doğan (2012). *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I*, İstanbul: Notos Kitap.

ÖZLEM, Doğan (2018). *Tarihselci Gelenek: Dilthey-Weber-Gadamer*, İstanbul: Notos Kitap.

ROCKMORE, Tom (2003). "Dilthey and The Historical Reason", *Revue Internationale de Philosophie*, Vol. 57, No:226(4): 477-494.